

ODNOS LJUDI DO ZLATOVTRANKE *Coracias garrulus* NA POSEBNEM OBMOČJU VARSTVA (SPA) »DOLI SLOVENSКИH GORIC«

The people's attitude towards European Roller *Coracias garrulus* at »Doli Slovenskih goric«, a Special Protected Area (SPA) in NE Slovenia

BARBARA ZAKŠEK¹, MAJA GARBAJS² & DAMIJAN DENAC³

¹ Zg. Voličina 128, SI-2232 Voličina, Slovenija, e-mail: barbara.zaksek@guest.arnes.si

² Prušnikova 48, SI-2000 Maribor, Slovenija

³ Nacionalni inštitut za biologijo, Večna pot 111, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: damijan.denac@nib.si

Kongres ornitologov Slovenije ob 25. obletnici DOPPS
Slovene Ornithologists' Congress at the 25th anniversary of DOPPS – BirdLife Slovenia

1. Uvod

Številčnost zlatovranke *Coracias garrulus* se je hkrati z njenim gnezditvenim arealom od konca 19. stoletja močno zmanjšala (BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL 2000). Stanje je postalo še posebej zaskrbljujoče po letu 1970; ponekod so zlatovrankine gnezditvene populacije celo izumrle (na primer v Nemčiji), medtem ko je drugje njena številčnost kritično upadla (na primer Latvija, Avstrija, Slovaška, Češka; HAGEMEIJER & BLAIR 1997). Tudi v Sloveniji se je njena populacija od tedaj močno skrčila (BRAČKO 1986), tako da na posebnem območju varstva (SPA) Doli slovenskih goric (BOŽIČ 2003), ki je bilo utemeljeno in opredeljeno za ohranitev populacije zlatovranke pri nas (URADNI LIST RS 2004), danes gnezdi le še od 3 do 7 parov. Doli Slovenskih goric so tradicionalno oblikovana kulturna krajina. Za tak tip krajine je značilno, da brez tradicionalnih oblik rabe prostora s strani človeka ne more obstajati (BEZZEL 1982).

Ker je ohranitev zlatovranke na posebnem območju varstva neposredno povezana z načini kmetovanja in rabe, ima pri njenem varstvu pomembno vlogo lokalno prebivalstvo. Naš namen je bil opraviti raziskavo v obliki ankete o poznavanju in mnenju domačinov o tej ptici in sodelovanju pri njenem varstvu. Želeli smo zbrati tudi ljudska imena za zlatovranko in podatke o njeni nekdanji in trenutni razširjenosti. Novejše raziskave o ljudskih imenih ptic v Sloveniji so redke, kot je denimo imenski ornitološki atlas Istre, Lexicon ornithologicum Histriae Slovenicae (FILIPPI 1993). Poleg dragocenih podatkov iz ljudskega izročila, ki jih je moč pridobiti z anketo med domačini, je lahko takšna metoda tudi pomembno dopolnilo populacijskih raziskav vrst (SCHULZ 1999).

2. Metoda

Podatke smo zbrali z anketo, ki smo jo opravili na posebnem območju varstva »Doli Slovenskih goric«. Na območju smo naključno izbrali ceste (slika 1), ob katerih smo obiskali vse hiše in opravili intervjuje z domačini. V posamezni hiši smo anketirali tudi več ljudi, vendar kot ločene zapise. V anketo smo poleg splošnih podatkov o anketirancu (prebivališče, starost, spol) vključili še preizkus poznavanja zlatovranke, da bi bili podatki karseda natančni. Preizkus smo opravili podobno kot SERRA (2003). Anketiranci so zlatovranko morali prepoznati med slikami zlatovranke, velikega skovika *Otus scops* in smrdokavre *Upupa epops*. Intervju smo nadaljevali le, če je anketiranec zlatovranko prepoznal. Z anketo smo zbirali podatke o imenu vrste, anketirančevih opazovanjih zlatovranke in o njihovi pripravljenosti, da sodelujejo pri varstvu ptice. Podatke o opazovanjih smo vrisovali na karto TTN 1:50.000. Po zaključku anketiranja smo vse zbrane podatke vnesli v bazo, izdelano s programskim orodjem Access verzija 2000, s katero smo opravili tudi vse analize.

3. Rezultati in diskusija

Anketo smo opravili med 5. in 14.12.2003. Dolžina prevožene poti je bila 78 km, na kateri smo obiskali 178 hiš. Anketirali smo 203 domačine, 100 moških in 103 ženske. Vsi anketiranci so bili starejši od 30 let. Povprečna starost anketirancev je bila 56 let. Zlatovranko je pri preizkusu s slikami uspešno prepoznalo 96 (47%) anketiranih. Skupina starejših ljudi (> 50 let) je zlatovranko prepoznala uspešneje (56%) kot skupina mlajših (30 – 50 let; 31%). Razlog za to je verjetno njeno vse manjše število v zadnjih desetletjih v Slovenskih goricah.

Tabela 1: Ljudska imena za zlatovranko *Coracias garrulus* na posebnem območju varstva »Doli slovenskih goric« v letu 2003**Table 1:** Folk names for the European Roller *Coracias garrulus* in the Special Protected Area (SPA) »Doli slovenskih goric« in the year 2003

Ljudska imena/ Folk names	Število ljudi/ No. of people	Odstotek ljudi [%]/ Percentage of people [%]
zlatovrenka	45	47
zlatovranka	36	38
laška vrana	12	12
zlata vrana	3	3
Skupaj / Total	96	100

Domačini so najpogostejše uporabljali imeni *zlatovrenka* in *zlatovranka*, redkeje pa *laška vrana* in *zlata vrana* (tabela 1). Ime *zlatovrenka* so uporabljali v izpeljankah *zlatovrenkla* in *zlatovrenklja*. Ime *laška vrana* smo zasledili na S in SZ delu območja (Slatenik, Drankovec, Sp. Jakobski dol, Ročica), ime *zlatovrenka*

pa na J in JV delu (Vukovje, Zg. Partinje, Jurovski dol, Malna, Zg. Gasteraj, Žitence; slika 1). Izjem ni bilo. Najverjetneje sta nekdanja razširjenost zlatovranke in pogosta raba imen botrovali njihovi pestrosti. Imen *zelena vrana* in *smrdovranka*, ki ju omenja ERJAVEC (1870), anketiranci niso uporabljali in zanju menimo, da sta že mrtvi besedi. Zelena vrana je tudi najstarejše in izvirno zapisano ime zlatovranke, ki ga najdemo v delu Žige Zoisa *Nomenclatura carniolica* iz leta 1797 (JANČAR 1999).

Izvedeli smo za šest nekdanjih in eno aktivno gnezdišče zlatovranke (slika 1). Ocenjujemo, da so dobljeni podatki o gnezdenju in območjih najpogostejših opazovanj (slika 1) informativne narave, njihovo ovrednotenje pa bi zahtevalo dodatno terensko delo.

Polovica (50%) anketiranih domačinov ($n = 102$) je bila pripravljena aktivno sodelovati pri ohranitvi zlatovranke. Neopredeljenih je bilo 25% ljudi, prav toliko jih ni bilo pripravljeno aktivno sodelovati. Rezultat se nam zdi pomembno naravovarstveno izhodišče in kaže na ugodne razmere za ukrepe varstva zlatovranke. Tu je treba upoštevati, da anketiranim domačinom niso bili predstavljeni nobeni konkretni primeri ali prednosti sodelovanja (na primer finančna podpora za območja Natura 2000) in so odgovarjali neobremenjeno. Menimo, da lahko zlatovranko na obravnavanem posebnem območju varstva štejemo za karizmatično vrsto (KRYŠTUFEK 1999), saj ji je javno mnenje naklonjeno in se ljudje zavzemajo za to, da bi jo zavarovali.

Zlatovranka je pri nas kritično ogrožena vrsta s populacijo, ki lahko propade zaradi stohastičnih dogodkov. Povečanje populacije je znano v Avstriji (SACKL *et al.* 2004), kjer varstveni program (EU – ÖPUL) za zlatovranko temelji na prostovoljnem sodelovanju lastnikov zemljišč. Kmetje opravljajo natančno določene ukrepe pri upravljanju s travniki in drugih oblikah kmetovanja. Zanje prejmejo letne subvencije (DAS LEBENSministerium *pisno*). O zadovoljstvu ljudi, vključenih v program, priča podatek, da se jih iz leta v leto več odloča za sodelovanje. Leta 2003 je tako v programu, ki se je začel leta 1996, sodelovalo že 450 kmetov, noben pa se ni sodelovanju odpovedal (B. WIESER *pisno*). Glede na stanje populacije in odnos ljudi do zlatovranke pri nas menimo, da bi s podobnim programom lahko ohranili vrsto v Sloveniji.

Slika 1: Lokacije gnezdišč zlatovranke *Coracias garrulus*, dobljene s pomočjo ankete v letu 2003 (● – nekdanje gnezdišče, ▲ – gnezdišče leta 2003, ■ – območje, kjer so domačini zlatovranko največkrat opazovali, črna črta – meja posebnega območja varstva, sive črte – prevožene ceste med opravljanjem ankete, sivo polje – območje rabe imena zlatovrenka)

Figure 1: European Roller's *Coracias garrulus* breeding sites obtained with the aid of questionnaire (● – former breeding site, ▲ – breeding site in 2003, ■ – area where Rollers were most frequently observed by the locals, black line – SPA border, grey lines – roads covered during the questionnaire, grey field – area where folk name »zlatovrenka« was used)

Povzetek

Na posebnem območju varstva Doli slovenskih goric smo ugotavljali, ali so ljudje pripravljeni aktivno sodelovati pri varstvu zlatovranke *Coracias garrulus*. Zbirali smo tudi ljudska imena za zlatovranko in podatke o njeni nekdanji in trenutni razširjenosti. Anketirali smo 203 domačine, 100 moških in 103 ženske, vsi so bili starejši od 30 let. Ljudje so za zlatovranko najpogosteje uporabljali imeni *zlatovrenka* in *zlatovranka*, redkeje pa *laška vrana* in *zlata vrana*. Ime *zlatovrenka* so uporabljali v izpeljankah *zlatovrenkla* in *zlatovrenklja*. Od domačinov smo izvedeli za njenih sedem nekdanjih gnezdišč, in polovica anketiranih je bila pripravljena aktivno sodelovati pri njenem ohranjanju. Zlatovranka je zato primerna karizmatična vrsta z velikim varstvenim potencialom na obravnavanem območju. Menimo, da bi bila izvedba projekta varstva zlatovranke z aktivno vlogo domačinov uspešen način za ohranitev in povečanje populacije te močno ogrožene vrste v Sloveniji.

Summary

The main objective of the research was to determine the willingness of the locals to take active part in the conservation of European Roller *Coracias garrulus* in the Special Protected Area (SPA) Doli slovenskih goric. The area is interwoven by traditional cultural landscape, created and maintained by the local people. No conservation projects have been carried out in the SPA so far, and our goal was to establish the people's general attitude towards the species and its conservation. Simultaneously we gathered the Roller's folk names in the area and data on the species' former and present distribution. Data were obtained with the aid of questionnaire filled by the locals. 203 people took part, 100 men and 103 women, all aged above 30. Most commonly used folk names for the Roller were »zlatovrenka« and »zlatovranka«, the last being its regular name in Slovenia. The name »zlatovrenka« was used in derivatives »zlatovrenkla« and »zlatovrenklja«. Less frequently used names were »laška vrana« and »zlata vrana«. The people told us about seven breeding sites of the Roller. Six were abandoned and one was still active. Half of all participators were willing to take active part in the conservation regarding the bird under consideration, one quarter refused to participate, and one quarter of them were ambivalent. We believe that the introduction of a conservation project including the locals and based on promotion of the traditional way of land-use could be a successful way for the conservation of this critically endangered species in Slovenia.

Literatura

- BEZZEL, E. (1982): Vögel in der Kulturlandschaft. – Eugen Ulmer, Stuttgart.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL (2000) European bird populations: estimates and trends. – BirdLife International (BirdLife Conservation Series No. 10), Cambridge.
- BOŽIČ, L. (2003): Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji 2. Predlogi Posebnih zaščitnih območij (SPA) v Sloveniji. – DOPPS, Monografija DOPPS št. 2, Ljubljana.
- BRAČKO, F. (1986): Naglo upadanje številčnosti zlatovranke *Coracias garrulus* v Sloveniji. – *Acrocephalus* 7 (30): 49–52.
- ERJAVEC, F. (1870): Domače in tuje živali v podobah. III. del: Ptice. – Družba sv. Mohora, Celovec.
- FILIPPI, G. (1993): Lexicon ornithologicum Histriae Slovenicae. – Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.
- HAGEMEIJER, E.J.M. & BLAIR, M.J. (1997): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. – T & AD Poyser, London.
- JANČAR, T. (1999): Nomenclatura carniolica barona Žige Zoisa – ob 200. obletnici rokopisa. – *Acrocephalus* 20 (94/96): 71–86.
- KRYŠTUFEK, B. (1999): Osnove varstvene biologije. – Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- SACKL, P., TIEFENBACH, M., ILZER, W., PFEILER, J. & WIESER, B. (2004): Monitoring of the Austrian relict population of European Roller (*Coracias garrulus*) – preliminary data and conservation implications. – *Acrocephalus* 25 (121): 51–57.
- SCHULZ, H. (1999): The 5th International White Stork Census 1994/95 – Preparation, realisation and methods. p.p. 39–48 In: SCHULZ, H. (ed.): Weißstorch im aufwind? – Proceedings, Internat. Symp. on the White Stork, Hamburg, NABU (Naturschutzbund Deutschland e.V.), Bonn.
- SERRA, G. (2003): Discovery of Northern Bald Ibises in Syria. – *World Birdwatch* 25 (1): 10–13.
- URADNI LIST RS (2004): Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), št. 49/2004, 30.4.2004.

Prispelo / Arrived: 2.12.2004

Sprejeto / Accepted: 7.3.2005